

DOI 10.58423/2786-6742/2024-7-192-202
УДК 657.6:657.372.12

Тетяна МЕЛІХОВА

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри облік, аналіз, оподаткування та аудит,
Інженерний навчально-науковий інституті ім.Ю.М.Потебні
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9934-8722
Scopus Author ID: 57208711476

Лариса ПТИЦИНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри облік, аналіз, оподаткування та аудит,
Інженерний навчально-науковий інститут ім.Ю.М.Потебні
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: 0009-0009-2254-1178

Каріна ГРИНЬОВА

магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: 0009-0009-9972-7157

УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ НА МАЛОМУ ПІДПРИЄМСТВІ З ПЕРЕХОДОМ НА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

***Анотація.** У наш час документування обліку та контролю не стоїть на місці, а постійно змінюється та удосконалюється. Паперові документи, які використовувались ще недавно, вже змінили свою форму та перешили в комп'ютерне середовище. За вимогами часу багато підприємств перейшли на використання сучасних українських інформаційних систем ведення обліку та проведення контролю, а головне – відмовились від використання російського програмного продукту. Українські підприємства стали активно підтримувати вітчизняних виробників, а розробники залучати українських покупців до співпраці. Податки в Україні теж динамічне змінюються, враховуючи виклики часу. Отже, дослідження, яке пов'язано з удосконаленням документування обліку, оподаткуванням та контролем розрахунків з покупцями на малому підприємстві, завжди актуально. Метою контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві є перевірка оформлення первинних документів, правильності визначення заборгованості покупців та своєчасності отримання оплати від них, а також періодична звірка залишків заборгованості. Завданнями контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві є перевірка: первинних документів, правильності визначення заборгованості покупців та своєчасності отримання оплати від них, а також періодична звірка з ними щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості. Запропонована методика контролю розрахунків з покупцями на малих*

підприємствах, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план контролю, програму контролю, робочі документи. Запропонована методика контролю надасть змогу охопити перевірку первинних документів, правильність визначення заборгованості покупців та своєчасності отримання оплати від них, а також періодичну звірку з ними щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості. Це допоможе проводити перевірку з використанням інформаційних систем, дозволить вчасно виявити порушення, запобігти помилкам та фінансовим санкціям. Для удосконалення документування обліку та оподаткування розрахунків з покупцями на малих підприємствах запропоновані наступні форми: акт звірки розрахунків з покупцями, акт взаєморозрахунків з покупцями, відомість оподаткування розрахунків з покупцями. Це полегшить заповнення документів, скоротить час на їх складання та внесення в інформаційну систему автоматизації обліку.

Ключові слова: документування, облік, оподаткування, контроль, розрахунки, покупки, інформаційні системи

JEL Classification: M40; L43

Absztrakt. Napjainkban a számviteli és ellenőrzési dokumentáció nem áll meg, hanem folyamatosan változik, fejlődik. A közelmúltig használt papíralapú dokumentumok már megváltoztatták a formájukat, és átkerültek a számítógépes környezetbe. A kor követelményeinek megfelelően sok vállalkozás áttért a modern ukrán információs rendszerek használatára a számvitel és ellenőrzés során, és ami a legfontosabb, abbahagyták az orosz szoftvertermékek használatát. Az ukrán vállalatok elkezdték aktívan támogatni a hazai gyártókat, és a fejlesztők bevonták az ukrán vásárlókat az együttműködésbe. Ukrajnában az adók is dinamikusan változnak, figyelembe véve az idő kihívásait. Ezért a kisvállalkozások számára mindig aktuális a számviteli dokumentáció fejlesztésével, az adózással és a vevőkkel szembeni elszámolások ellenőrzésével kapcsolatos kutatások. Kisvállalkozás esetén a vevőkkel szembeni elszámolás ellenőrzésének célja az elsődleges bizonylatok kitöltésének, a vevőkkel szembeni követelések helyességének és a tőlük történő elszámolás időszerűségének ellenőrzése, valamint az adósságegyenleg időszakos egyeztetése. A vevőkkel szembeni elszámolás ellenőrzésének feladata egy kisvállalkozásnál az elsődleges bizonylatok ellenőrzése, a vevőkkel szembeni követelések megállapításának helyessége és a tőlük történő befizetés időszerűsége, valamint időszakos egyeztetés velük a vevőkövetelések egyenlegének hitelességének megerősítése érdekében. A kisvállalkozások számára a vevőkkel való elszámolások ellenőrzésére javasolt módszertan, amely a meglévőktől eltérően kérdőívet, általános ellenőrzési tervet, ellenőrzési programot és munkadokumentációt tartalmaz. A javasolt ellenőrzési módszertan lehetővé teszi az elsődleges bizonylatok ellenőrzését, az vevőkövetelés felmérésének helyességét és a befizetések időben történő beérkezését, valamint a velük folytatott időszakos egyeztetést a vevőkövetelések egyenlegének hitelességének megerősítése érdekében. Ez elősegíti az információs rendszerek segítségével végzett ellenőrzéseket, lehetővé teszi a jogsértések időben történő észlelését, megelőzi a hibákat és a pénzügyi szankciókat. A kisvállalkozásoknál a vevőkkel szembeni követelések elszámolásának és adóztatásának dokumentálásának javítása érdekében a következő formákat javasoljuk: vevőkkel való elszámolás egyeztetésének okirata, vevőkkel való kölcsönös elszámolási aktus, vevőkkel történő elszámolás adózási bizonylata. Ez megkönnyíti a bizonylatok kitöltését, lerövidíti az összeállításuk és a számviteli automatizálási információs rendszerbe való bevitelük idejét.

Kulcsszavak: dokumentálás, számvitel, adózás, ellenőrzés, számítások, vevők, információs rendszerek.

Abstract. Nowadays, accounting and control documentation does not stand still, but is constantly changing and improving. Paper documents, which were used until recently, have already changed their form and moved to the computer environment. According to the requirements of the times, many enterprises switched to the use of modern Ukrainian information systems for record keeping and control, and most importantly, they abandoned the use of Russian software products. Ukrainian enterprises began to actively support domestic manufacturers, and developers began to

attract Ukrainian buyers to cooperation. Taxes in Ukraine also change dynamically, taking into account the challenges of time. Therefore, research related to the improvement of accounting documentation, taxation and control of payments with buyers at a small enterprise is always relevant. The purpose of controlling settlements with buyers at a small enterprise is to check the execution of primary documents, the correctness of determining the debt of buyers and the timeliness of receiving payment from them, as well as a periodic reconciliation of the balance of debt. The tasks of controlling settlements with buyers at a small enterprise are checking: primary documents, the correctness of determining the debt of buyers and the timeliness of receiving payment from them, as well as periodic reconciliation with them to confirm the authenticity of the balance of receivables. The proposed method of control of payments with buyers at small enterprises, which, unlike the existing ones, includes: a questionnaire, a general control plan, a control program, working documents. The proposed control method will make it possible to cover the verification of primary documents, the correctness of determining the debt of buyers and the timeliness of receiving payment from them, as well as periodic reconciliation with them to confirm the authenticity of the balances of receivables. This will help to carry out checks using information systems, will allow timely detection of violations, prevent errors and financial sanctions. In order to improve documentation of accounting and taxation of settlements with buyers at small enterprises, the following forms are proposed: act of reconciliation of settlements with buyers, act of mutual settlements with buyers, notice of taxation of settlements with buyers. This will make it easier to fill out documents, reduce the time for their compilation and entry into the accounting automation information system.

Keywords: documentation, formatting, supplying, control, distribution, purchasing, information systems.

Постановка проблеми. У наш час документування обліку та контролю не стоїть на місці, а постійно змінюється та удосконалюється. Паперові документи, які використовувались ще недавно, вже змінили свою форму та перешли в комп'ютерне середовище. За вимогами часу багато підприємств перейшли на використання сучасних українських інформаційних систем ведення обліку та проведення контролю, а головне – відмовились від використання російського програмного продукту. Українськи підприємства стали активно підтримувати вітчизняних виробників, а розробники залучати українських покупців до співпраці. Податки в Україні теж динамічне змінюються, враховуючи виклики часу. Отже, дослідження, яке пов'язано з удосконаленням документування обліку, оподаткуванням та контролем розрахунків з покупцями на малому підприємстві, завжди актуально. Зараз відсутня методика документування обліку, оподаткування та контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві, тому кожний обирає для себе з існуючих методів, які використовуються для великих та середніх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемними питаннями документування обліку, оподаткування та контролю дебіторської заборгованості займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бутинець Ф.Ф., Бескоста Г.М., Бутинець Ф.Ф., Кулаковська Л.П., Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Пилипенка І.І., Піча Ю.В., Подмешальська Ю.В., Сопко В.В. та інші.

Видатні науковці Бутинець Ф.Ф. [1], Давидов Г.М. [2] розглядають концептуальні основи проведення аудиту, але приділяють увагу методики проведення аудиту.

Вчені Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. [3], Сопко В.В. [4] досліджують аудит з огляду його правильної організації та методики проведення, але не приділяють увагу документуванню аудиту, а саме різним формам побудови робочих документів аудитора.

Дослідники Пилипенко І.І., Каменська Т.О., Корінько М.Д., Проскуріна Н.М., Редько О.Ю. [5] приділяють увагу теоретичним основам аудиту, розглядають практичні аспекти методики проведення аудиту та експрес-аналізу фінансової звітності, тестуванню внутрішнього контролю, а не зупиняються на документуванні аудиту розрахунків з покупцями.

Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н. С. розкривають [6] теорію і методику документування в обліку та аудиту для великих підприємств.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Автори у своїх дослідженнях документування обліку та оподаткування акцентують увагу на ведення обліку великих та середніх підприємств з достатньо великим обсягом документів. Якщо науковці та практики наводять інформацію про малі підприємства, то обмежуються обліковими регістрами та формами фінансової звітності. У зв'язку з цим існує нагальна потреба в удосконаленні форм документування обліку та оподаткування на малих підприємствах та огляд можливостей їх використання за допомогою вітчизняних інформаційних систем обліку.

Автори розглядають перевірку з різних точок зору та акцентують увагу на певних аспектах проведення аудиту розрахунків з покупцями. Проте саме питання побудови дієвої методики контролю розрахунків з покупцями для малих підприємств авторами розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є дослідження документування обліку, оподаткування та контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві з переходом на сучасні інформаційні системи та технології.

Викладення основного матеріалу дослідження. На малих підприємствах багато документів розробляється власноруч, оскільки відсутні затверджені форми для них. З метою удосконалення документування обліку та оподаткування розрахунків з покупцями запропоновані наступні форми документів: акт звірки розрахунків з покупцями, акт взаєморозрахунків з покупцями, відомості оподаткування розрахунків з покупцями (таблиці 1-3).

Таблиця 1.

Запропонована форма акту звірки розрахунків з покупцями*

№	Документ			Термін погашення	За даними підприємства заборгованість		За даними звірки заборгованість		Відхилення від даних підприємств		Порушення строку оплати
	№	Дата	Сума		Дебіторська	Кредиторська	Дебіторська	Кредиторська	більше	менше	

* Сформовано авторами

Запропонована форма акту звірки розрахунків з покупцями на відміну від існуючої містить інформацію: термін погашення, відхилення, порушення строку оплати, а також в окремих випадках реквізити документа.

Таблиця 2.

Запропонована форма акту взаєморозрахунків з покупцями*

№	Документ			Термін проведення взаєморозрахунків	Відвантажена продукція		Отримано за взаємозаліком		Відхилення від даних підприємств		Порушення строку розрахунків
	№	Дата	Сума		Вид продукції	Сума	Вид продукції	Сума	Доплата	Повернення	

* Сформовано авторами

Запропонована форма акту взаєморозрахунків з покупцями на відміну від існуючої містить інформацію: термін проведення взаєморозрахунків, конкретизацію виду продукції, відхилення, отримання за взаємозаліком, порушення строку розрахунків, а також в окремих випадках реквізити документа.

Таблиця 3.

Запропонована форма відомості оподаткування розрахунків з покупцями*

№	Документ			Покупець	Зазначити , чи платник ПДВ	Відвантажен а продукція (податкова накладна)		Відвантажен а продукція електронний реєстр		Декларація з ПДВ	
	№	Дата	Сума			Сума без ПДВ	ПЗ	Сума без ПДВ	ПЗ	Сума без ПДВ	ПЗ

* Сформовано авторами

Запропонована форма відомості оподаткування розрахунків з покупцями на відміну від існуючої містить інформацію: про покупця, чи є він платником ПДВ, відвантаження продукції відповідно до податкової накладної, електронному реєстрі, Декларації з ПДВ, а також в окремих випадках реквізити документа.

Вітчизняні виробники програмного забезпечення ведення бухгалтерського обліку України пропонують достатню кількість продуктів з можливістю використання на малих підприємствах незалежно від виду діяльності та форми власності. Промислові підприємства України можуть обрати програмний продукт, адаптований саме до власних особливостей діяльності, що значно полегшує процес використання програмного забезпечення, економію часу на роботу з документами, формування внутрішньої звітності в зручному для користування форматі.

Серед інших, саме для інтегрування запропонованих форм реєстрів, пропонуємо обрати бухгалтерський програмний комплекс, який призначений для автоматизації бухгалтерського обліку та податкового звітності малих підприємств – «Конкурент». З використанням ПК «Конкурент» у підприємств з'явиться можливість: ведення бухгалтерського обліку, включаючи фінансовий, кадровий та податковий облік; формування звітності відповідно до вимог законодавства України; роботи з декількома підприємствами та управління ними з одного облікового запису; можливість роботи в режимі онлайн та офлайн. ПК «Конкурент» простий у використанні; має велику кількість шаблонів документів, що спрощує їх створення; зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс; постійне оновлення та доповнення новим функціоналом.

Як альтернативний варіант ПК «Конкурент» пропонуємо використовувати Український онлайн-сервіс обліку та звітності «Діловод». Програмний продукт забезпечує: електронний документообіг; автоматизацію діловодства; створення та збереження документів в електронному вигляді; контроль доступу до документів; створення звітів та аналітичних даних; збереження та швидкий доступ до всієї документації; зниження витрат на паперову документацію; збільшення ефективності діловодства.

Обидва програмних комплекси мають можливість інтегрування нових форм реєстрів або корегування існуючих до необхідної форми. Таким чином, запропоновані форми: акт звірки розрахунків з покупцями, акт взаєморозрахунків з покупцями та відомість оподаткування розрахунків з покупцями будуть сформовані в автоматизованій системі ведення обліку та стануть доступними в електронному форматі, що значно полегшить процес їхнього формування та подальшого використання.

Метою контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві є перевірка оформлення первинних документів, правильності визначення заборгованості покупців та своєчасності отримання оплати від них, а також періодична звірка залишків заборгованості.

Завданнями контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві є перевірка: первинних документів, правильності визначення заборгованості покупців та своєчасності отримання оплати від них, а також періодична звірка з ними щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості.

Анкету перевірки розрахунків з покупцями на малому підприємстві наведено в таблиці 4.

Таблиця 4.

Анкета перевірки розрахунків з покупцями на малому підприємстві*

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Чи вчасно складаються первинні документи?				
2	Чи регулярно проводяться звірки з покупцями?				
3	Чи є прострочена дебіторська заборгованість?				
4	Чи проводиться порівняння збільшення (нарахування) зі зменшенням (сплатою) дебіторської заборгованості?				
5	Чи використовується при розрахунках бартер?				

* Сформовано авторами

Далі перевіряючий приступає до розробки загального плану контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві (табл. 5).

Таблиця 5.

Загальний план контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві*

Етап перевірки	Процедури перевірки	Докази перевірки	Період проведення	Виконавці
Підготовчий	Планування проведення контролю розрахунків з покупцями			
Основний	Перевірка первинних документів при розрахунках з покупцями	Накладні, податкові накладні, договори, товарно-транспортні накладні		
	Перевірка правильності	Накладні, податкові		

Етап перевірки	Процедури перевірки	Докази перевірки	Період проведення	Виконавці
	визначення заборгованості покупців	накладні, договори, товарно-транспортні накладні		
	Перевірка своєчасності отримання оплати від покупців	Виписка банку		
	Звірка з покупцями щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості	Акт звірки		
Заключний	Складання звіту за результатами перевірки.			

* Сформовано авторами

Загальний план контролю є документом організаційно-методологічного характеру та складається з переліку робіт і строків їх виконання із зазначенням джерел інформації.

Програму контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві наведено в таблиці 6. У програмі контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві відображено основні процедури для вирішення основних завдань перевірки.

Таблиця 6.
Програма контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві*

№	Мета контролю	Перелік процедур	Методи перевірки	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	Впевнитись у правильності заповнення первинних документів при розрахунках з покупцями	Перевірка первинних документів при розрахунках з покупцями	Документальна, формальна, вибіркова	РП-1			
2	Впевнитись у правильності визначення заборгованості покупців	Перевірка правильності визначення заборгованості покупців	Документальна арифметична, вибіркова	РП-2			

№	Мета контролю	Перелік процедур	Методи перевірки	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
3	Впевнитись у своєчасності отримання оплати від покупців	Перевірка своєчасності отримання оплати від покупців	Документальна по суті, вибірково	РП-3			
4	Впевнитись у достовірності визначення залишків дебіторської заборгованості покупцями	Звірка з покупцями щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості	Документальна арифметична, суцільна	РП-4			

* Сформовано авторами

Для вирішення поставлених завдань контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві пропонуємо робочі документи (таблиці 7-10), які стануть обґрунтованими доказами їх якісного проведення контролю.

Таблиця 7.

Робочий документ РП-1 – перевірка первинних документів при розрахунках з покупцями*

Товарно-транспортна накладна						примітки
№	Дата	Сума, грн	ПДВ, грн	підпис	печатка	

* Сформовано авторами

Таблиця 8.

Робочий документ РП-2 – перевірка правильності визначення заборгованості покупців*

Період	Покупець	За даними підприємства		За даними контролю		Відхилення	
		кількість	сума	кількість	сума	кількість	сума

* Сформовано авторами

Таблиця 9.

Робочий документ РП-3 – перевірка своєчасності отримання оплати від покупців*

Період	Покупець	Нараховано		Сплачено		Відхилення	
		дата	сума	дата	сума	дата	сума

* Сформовано авторами

Таблиця 10.

Робочий документ РП-4 – звірка з покупцями щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості*

Дата	Назва покупця	За даними підприємства		За даними покупця		Відхилення	
		дата	сума	дата	сума	дата	сума

* Сформовано авторами

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонована методика контролю розрахунків з покупцями на малих підприємствах, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план контролю, програму контролю, робочі документи. Запропонована методика контролю надасть змогу охопити перевірку первинних документів, правильність визначення заборгованості покупців та своєчасності отримання оплати від них, а також періодичну звірку з ними щодо підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості. Це допоможе проводити перевірку з використанням інформаційних систем, дозволить вчасно виявити порушення, запобігти помилкам та фінансовим санкціям.

Для удосконалення документування обліку та оподаткування розрахунків з покупцями на малих підприємствах запропоновані наступні форми: акт звірки розрахунків з покупцями, акт взаєморозрахунків з покупцями, відомість оподаткування розрахунків з покупцями. Це полегшить заповнення документів, скоротить час на їх складання та внесення в інформаційну систему автоматизації обліку.

Наведені методи контролю розрахунків на малих підприємств не є вичерпаним. Саме через це, у подальшому, вони будуть адаптуватись, виходячи з нагальних потреб підприємства.

Перспективи подальших досліджень форм документування обліку та оподаткування передбачають інтегрування їх до інших інформаційних систем, які наразі використовуються малими підприємствами, а також аналіз ефективності їх практичного використання.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф. Ф. Аудит : підручник. Житомир : ПП "Рута", 2002.
2. Давидов Г. М. Аудит : підручник. Київ : Знання, 2004. 511с.
3. Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. Організація і методика аудиту : навч. посіб. Київ : Каравела, 2004. 568 с.
4. Сопко В. В. Організація і методика проведення аудиту : навч.-практ. посібн. Київ : ВД "Професіонал", 2006, 576 с.
5. Аудит : підручник / наук. ред. І.І. Пилипенка; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. 643 с.
6. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Чакалова Н. С. Теорія і методика документування в обліку та аудиті : навчальний посібник, *Заторіжжя* : ЗНУ, 2020. 400 с.

References

1. Butynets F. F. (2002), Audit: assistant, PP "Ruta", Zhitomir, Ukraine.
2. Davidov G. M. (2004) Audit: assistant, Znannya, Kiev, Ukraine.
3. Kulakovska L.P., Picha Yu.V (2004). Organization and audit methodology: navch. pos_b., Karavela, Kiev, Ukraine.
4. Sopko V.V. (2006), Organization and methodology for conducting an audit: basic practical knowledge. Pos_bn., VD "Professional", Kiev, Ukraine.
5. Pilipenka I.I. (2015), Audit: assistant, DP "Inform.-analyt. agency", Kiev, Ukraine.
6. Makarenko A. P., Melikhova T. O., Chakalova N. S. Theory and methodology of documentation in the field of auditing: initial handbook, Zaporizhzhya: ZNU, 2020. 400 p.